

Калдыбаев С.К.

ТЕСТТИК ФОРМАДАГЫ ТАПШЫРМАЛАРДЫН СТРУКТУРАСЫ

Калдыбаев С.К.

СТРУКТУРА ЗАДАНИЙ ТЕСТОВОЙ ФОРМЫ

Окуу материалын өздөштүрүүдө педагогикалык тапшырмалардын ролу чоң. Педагогикалык тапшырмалар – бул окуучулардын окуу жыйынтыгына жетүүсүнө багытталган каражат. Белгилүү окумуштуулар педагогикалык тапшырмаларды окутуунун максаты, милдети деп белгилешет. Педагогикалык тапшырмалар билим берүүнүн, окутуунун жана интеллектуалдык жактан өнүктүрүүнүн каражаты деп да айтылат. Педагогикалык тапшырмалар коюлган максат менен окуучунун жетишкен жыйынтыгын салыштыруучу каражат болуп да кызмат кылат. Азыркы учурда, педагогикалык тапшырмалардын жаңы муундарын түзүп чыгуу жана аларды окуу процессинде максаттуу түрдө колдонуу маселеси абдан актуалдуу проблема болуп турат. Педагогикалык тапшырмалар окуучуну изденүүгө, ойлоп табууга, коюлган проблеманы чече билүүгө, өзүн-өзү контролдоого, коюлган максатка жетүү үчүн бүт күчүн жумшап, керектүү аракеттерди жасоого машыктырат. Педагогикалык тапшырмалар окуу материалын сапаттуу өздөштүрүүгө, теория менен практиканын айкалышын камсыз кылууга дагы чоң өбөлгө түзөт. Ошол себептен, педагогикалык тапшырмаларды мугалимдердин түзө билүүсү, аларды пайдалануу менен окуучунун билим өздөштүрүү процессин башкара билүүсү негизги маселелерден болуп калды.

Педагогика илиминде тапшырмалардын бир нече түрлөрү такталган. Эсеп, көнүгүү, оозеки жана жазуу суроолору, чыгармачыл, ситуативдүү, проблемалуу тапшырмалар педагогикалык тапшырмалардын түрлөрү катары каралат. Тесттик формадагы тапшырмалар, тесттик тапшырмалар жана педагогикалык тест дагы педагогикалык тапшырмалардын бир түрү болуп эсептелет.

Педагогикалык тестти түзүү боюнча В.С.Аванесов үч этапты сунуштайт [1, 10-20-б.]. Биринчи этабы – бул тесттик формадагы тапшырмаларды түзүү. Мындай тапшырмаларды бардык мугалимдер түзө алышат жана окуу процессинде түздөн-түз колдоно алышат. Бирок мындай тапшырмаларды түзүүдө тиешелүү талаптар эске алынышы керек. Экинчи этабы – бул тесттик формадагы тапшырмаларды апробациялоо жана статистикалык методдордун жардамы менен алардын сапатын арттыруу. Бул этаптын жыйынтыгы менен тесттик формадагы тапшырмалар иргелип, талапка жооп бергендери

тесттик тапшырмаларга айланат. Үчүнчү этапта тесттик тапшырмалар дагы бир жолу иргелип (валиддүүлүк жана ишенимдүүлүк талаптарынын негизинде), системага чогулуп, педагогикалык тест деңгээлине жеткизилет. Педагогикалык тест көптөгөн машакаттуу аракеттерди, этаптарды талап кылгандыктан, анын окуу процессинде пайдаланышына жетишүү дээрлик мүмкүн эмес болуп келген. Ал эми тесттик формадагы тапшырмалардын окуу процессине тийгизе турган таасири арбын. Педагогикалык тесттен айырмаланып, тесттик формадагы тапшырмалар жыйынтыктоочу текшерүүдө эмес, окуучуга окуу материалын өздөштүрүүдө, билимдерин жалпылоодо жана бышыктоодо чоң пайдасын тийгизе алат. Тесттик формадагы тапшырмалар аркылуу ар бир билим элементтин өздөштүрүү абалы аныкталат. Мындай тапшырмалар окуу процессинде текшерүүнүн окутуучу жана өнүктүрүүчү функцияларын натыйжалуу жүзөгө ашыра алат.

Тесттик формадагы тапшырмаларды өз-өзүнчө классификацияга бөлүү маселеси ХХ-кылымдын башынан бери эле коюлуп келген [2, 70-75-б.; 3, 50-51-б.]. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы менен тесттик формадагы тапшырмалардын төрт гана формасы бар экендиги аныкталган [1; 3].

Тапшырмалардын тышкы көрүнүшү катары форма: сыналучулар кандайча түрдө иш алып барышы керек, тапшырмалар менен иштөөдөгү кандай уюштуруу иштери аткарылмачы – мына ушул аракеттерди мүнөздөп турат. Россиялык белгилүү окумуштуу В.П.Беспалько ХХ-кылымдын 70-жылдарында педагогикалык тесттин традициялык текшерүүдөн болгон айырмачылыгын баса белгилөө менен, анын аныктамасын төмөнкүдөй схема түрүндө ачып көрсөткөн [4, 6-б.]:

тест = тапшырма + эталондук жооп + баалоо системасы.

Тесттик формадагы тапшырмалардын структуралык элементтери катары төмөнкүлөр эсептелет [3, 56-57-б.]:

1. Тапшырманы аткаруу үчүн атайын көрсөтмө.
2. Тапшырманын мазмуну.
3. Тапшырманын жооптору.
4. Баалоо системасы.

Ар бир элементке мүнөздөмө бере кетели.

1. Тапшырманы аткаруу үчүн атайын көрсөтмө.

Окуучуга бир эле учурда бир нече формадагы тапшырмалар берилет. Ошондой эле ар бир форма бир нече тапшырманы камтышы да мүмкүн. Ошол себептен көрсөтмө ар бир форманын башында берилет. Кадимки контролдук иштерде мугалим ар бир тапшырманы чечмелеп, шартын түшүндүрүп берүүгө мажбур болот. Мындан тышкары, окуучулар дагы ар кандай маанидеги суроолорду бере бериши мүмкүн. Демек убакыт көп чыгымдалат. Ал эми тесттик формадагы тапшырмаларда мугалимдин чечмелеп берүүсү, окуучулардын берилүүчү суроолору кескин кыскарат. Ар бир форманын тапшырмалары окуучудан ар башка аракеттерди талап кылат. Ошондуктан, бир форманын тапшырмалары сунушталган учурда, аларды аткарууга карата көрсөтмөлөр берилүүгө тийиш. Көрсөтмөнү – тапшырманы аткаруу үчүн окуучуга берилген багыт деп эсептейбиз. Көрсөмөдө бул тапшырмаларды аткаруунун процесси эмес, аракеттердин сырткы гана формасы буйрук түрүндө белгиленет. Башкача айтканда, көрсөтмө төмөнкүдөй буйруктарды камтыйт:

- 1) тапшырманы аткаруу үчүн окуучу эмне кылышы керек;
- 2) тапшырманы аткаруунун жыйынтыгы кандай болушу зарыл;
- 3) жоопту берилген тапшырманын кайсы жерине жана кантип белгилөө керек.

Демек, көрсөтмөнүн негизги максаты – тапшырманы аткаруу учурунда окуучунун күмөн ойторун туудурбоо. Тапшырманы кантип аткарышы керектиги, эмне талап кылынып жаткандыгын окуучу так билиши керек. Көрсөтмөнүн мазмуну жана мүнөзү тапшырмалардын формасына жараша болот.

2. Тапшырманын мазмуну.

Тесттик формадагы тапшырманын мазмуну анын структурасынын эң негизги, өзөктүү элементи деп эсептелет. Тапшырманын мазмуну окуу материалынын мазмуну менен шайкеш келүүсү зарыл. Мазмун аркылуу сыналуучу эмне аткарыш керектиги, эмнени табуусу, чечүүсү керектиги аныкталат. Тапшырманын мазмуну билим берүүнүн мазмуну менен тыгыз байланышта. Билим берүүнүн мазмунунун негизги компоненттеринен болгон билимдер (фактылар, түшүнүктөр, аныктамалар, алгоритмдүү билимдер, теориялык жана методологиялык билимдер ж.б.) дал ушул тапшырманын мазмунунда камтылган. Ал эми анын аткарылышынын мүнөзү аркылуу сыналуучунун билим-билгичтиктери, чыгармачылык жөндөмү, баалоочу мамилелери текшерилет. Тапшырманын мазмуну ырастоочу же суроолуу тексттерден турат. Бирок тапшырманы түзүүчүлөр колдон келишинче текстти так, анык жана кыска түрдө түзүүсү зарыл. Текстте ашыкча болбогон,

ылайыктуу сөздөрдү пайдалануу зарыл. Аз сөз каражатын пайдалануу менен максималдуу аныктыкка жетишүү – тесттик формадагы тапшырмаларды түзүүнүн эң негизги талабы.

Кай бир учурда, тапшырманын формасына жараша текстке кошумча элементтерди колдонууга болот. Тапшырманын мазмунун жеткиликтүү ачуу үчүн төмөнкүлөрдү пайдаланууга болот:

- стимулдаштыруучу материал: сүрөт, таблица, график, схема;
- негизги текстке карата түшүндүрмө;
- тапшырманы аткарууга жана жообун жазууга карата чектөөлөр (маселен, «жообун 0,001 ге чейин тегеректегиле» ж.б.).

3. Тапшырманын жооптору.

Жооп – бардык формадагы тапшырмалардын негизги компоненти. Ансыз тапшырманын кандай аткарылгандыгын, билим жана билгичтиктердин окуучуда кандай калыптанганын билүү мүмкүн эмес. Сунушталуучу формага жараша жооптор тапшырмада же айкын көрсөтүлөт (жоопторун тандап алууга ылайыкталган тапшырмалар), же жообун жазууга атайын орундук даярдалат. Бирок, бардык формадагы тапшырмаларга мугалимдер туура жоопту түзүп чыгуусу зарыл. Туура жообун тандап алууга ылайыкталган тапшырмаларда мугалим тапшырманын туура жообу менен бирге туура эмес жоопторун дагы келтирет. Тапшырманын туура эмес жооптору дистрактор (англисче distract –алаксытуучу) деп аталат.

Тапшырманын дистракторун туура түзүү эң башкы маселелерден деп эсептелет. Мугалим ар бир тапшырманын аткарылышын “ийне-жибине” чейин талдап чыгуусу кажет. Талдоонун негизинде тапшырманын эталондук жообу аныкталат жана тапшырманы аткаруу учурунда окуучу кандай амалдарды аткаруу керек экендиги, эмне ката кетирээри мугалимге байкала баштайт. Сыналуучунун ката кетирүү мүмкүнчүлүгүн алдын ала билип алуу текшерүүнүн жыйынтыгын чыгарууда, окуучунун билимине баа берүүдө зор пайдасын тийгизет.

4. Баалоо системасы.

Тесттик формадагы тапшырмалардын дагы бир негиздүү элементи – бул тапшырманы аткаруу боюнча сыналуучунун билимин баалоо. Окуучунун жообу эталондук жооп менен салыштырылат. Тапшырманы аткаруу боюнча окуучу кандай билимдерди туура колдоно алды, ал эми кайсы аракеттер, операциялар боюнча окуучу ката кетирди – баалоо системасы ушул маселелерди чечүүгө багытталган. Демек, тапшырмаларды алдын ала түзүп жаткан кезде мугалим ушул жагдайларды да эске алышы керек. Андыктан ар бир тапшырманын аткарылышы боюнча окуучунун жооп берүү критерийлери

такталып чыгышы максаттуу болмокчу. Ар бир тапшырманын жооп берүү критерийлеринин аныкталышы окуучунун билимин объективдүү баалоого өбөлгө түзөт. Эл аралык программалар (PISA, TIMSS) ушул маселеге абдан жогору баа берет [5]. Америкалык тестирилөө кызматы (ETS) дагы сыналучуларга сунушталуучу тапшырмалардын ар биринин жооп берүү критерийлерин аныктап алуу маселесин эң зарыл деп эсептейт [6]. Ар бир критерийлер өз-өзүнчө балл менен бааланат. Ыйгаруучу балл тапшырмалардын формасына, алардын татаалдык деңгээлдерине жараша болмокчу.

Адабияттар:

1. Аванесов В.С. Форма тестовых заданий. Учебное пособие для учителей школ, лицеев, преподавателей вузов и колледжей. –М.: Центр тестирования, 2005.
2. Калдыбаев С.К. Тестти окуу процессинде колдонуунун теориялык жана практикалык маселелери. –Бишкек, 2003.
3. Калдыбаев С.К., Ажыбаев Д.М., Бекежанов М.М. Компьютерная диагностика результатов обучения в общеобразовательной школе. –Бишкек, 2007.
4. Беспалько В.П. Элементы теории управления процессом обучения. –М.1974.
5. Учимся для жизни. Отчет Центра оценки в образовании и методов обучения об исследовании PISA-2006.
6. Калдыбаев С.К., Орускулов Т.Р. Америкалык тестирилөө системасы /Кутбилим №5, февраль, 1995-ж.; Кутбилим №6, февраль, 1995-ж.